

Metaforen og kognition - i et Peirciansk lys

Thought is not necessarily connected with a brain. It appears in the work of bees, of crystals, and throughout the purely physical world; and one can no more deny that it is really there, than that the colors, the shapes, etc., of objects are really there. Consistently adhere to that unwarrantable denial, and you will be driven to some form of idealistic nominalism akin to Fichte's. Not only is thought in the organic world, but it develops there. (CP: 4.551; Prolegomena to an Apology for Pragmatism (1906)).

Abstract:

C. S. Peirce formulerede ingen teori om metaforen. Men han fremsatte en række bemærkninger om tropen, som antyder, at han forstod denne, som værende en central betydningsdannelsemekanisme, der gennemtrænger bevidstheden og erkendelsen. Nedenfor vil vi forsøge, at skitsere en mulig forbindelse mellem metaforen og erkendelsen i et peirceansk lys. Vi forstår den peirceanske metafor som rodfæstet i den abduktive form for inferens; metaforen indgår i en intrikat relation mellem erfaringen, kroppen, tegnet, og gætte-instinkt, som en semeiotisk mekanisme, der kan afstedkomme nye indsigter.

KEYWORDS: C. S. Peirce, metafor, hypoikon, erkendelse, abduktion

Indledning

Den amerikanske Peirce-lærde Carl R. Hausmann noterer sig i sin så afgjorte oplysende artikel "Peirce and the interaction view of metaphor" (1993) følgende: "Peirce had no theory of metaphor, and provided only a few explicit remarks about the topic." (:195). Pointen er unægtelig vanskelig at sige imod (cf. Anderson 1984: 453-54, Haley 1988: 143), for vi finder kun få og kortfattede bemærkninger i "The Collected Papers" (1931-58), det ellers yderst ekstensive

udvalg af artikler, manuskripter samt brevudvekslinger, der er standardværket vil man henvide til den moderne tegnlærers ophavsmand polymaten Charles S. Peirce (1839-1914) (cf. Dinesen & Stjernfelt 1994:11). Undersøger man Peirces upublicerede manuskripter forekommer billedet at være det samme, metaforen er ikke værdiget megen interesse. Dog, netop i det upublicerede manuskript "The Basis of Pragmatism in the Normative Sciences" (c. 1906, hvor Peirce bl.a. kom ind på den filosofiske begrebsdannelse) lader dette, for os at se interessante, udsagn, sig lokalisere:

Metaphysics has been said contemptuously to a fabric of metaphors. But not only metaphysics, but logical and phanoroscopic concepts need to be clothed in such garments. *For a pure idea without metaphor or other significant clothing is an onion without a peel* (MS, 283:121¹; vores kursivering)

Tilskrev Peirce ikke på dette sted – endskønt tilskrivning foregik ved hjælp af en vegetativ analogi – metaforen en konceptuel status? Måske var metaforen for Peirce en betydningskabende mekanisme, der er helt central for vores bevidsthed, tænkning og tale? Den Peircianske metafor-teoretiker Michael C. Haley synes ikke at være i tvivl, i sin nybrydende artikel "Metaphor, Mind, and Space: What Peirce Can Offer Lakoff" (1999) gør han netop opmærksom på, hvorledes metaforen hos Peirce ikke skal forstås som:

... an exclusively 'litterary' or even linguistic phenomenon, but is instead a fundamentally conceptual or cognitive mechanism ... Metaphor goes beyond human language ... in expressing and embodying relationships that are fundamental to human thought and consciousness (:422).

¹ Referencen gælder "The Annotated Catalogue of the Papers of Charles S. Peirce" redigeret af Richard S. Robin.

Essentielt set er metaforen ifølge Peirce, betoner Haley, altså snarere et konceptuelt end et proportionelt eller retorisk fænomen (Haley refererer til CP: 7.590²); den er at betragte som et centralt forhold, der udspiller sig i og gennemtrænger bevidsthed, tænkning og erkendelse. Mere præcist på hvilken måde, er selvfølgelig det voldsomt krævende spørgsmål, som rejser sig. Men lad os forsøge, tentativt, at svare på dette spørgsmål ved at rette vores opmærksomhed mod nogle fæno-semeiotiske forhold som er evolutionært betingede, og disses konsekvenser for metaforen i et peirceansk perspektiv.

Artiklen er bygget op på følgende måde. Først vil vi fremføre nogle generelle bemærkninger om kognition ifølge Peirce, hvor vi primært fokuserer på erkendelse som tegnmedieret og hvordan betydning er forankret fænomenologisk. Dernæst vil vi fremføre bemærkninger omkring metaforen som hypoikon, en tegnrelation, der er nært relateret til vores evolutionært udviklede evne til abduktiv inferens; metaforen involverer en abduktiv parallelitet, og er i stand til at tilvejebringe ny erkendelse.

Generelle bemærkninger om erkendelse ifølge Peirce

Til en begyndelse kan det forekomme nyttigt at fremsætte nogle generelle bemærkninger vedrørende erkendelse ifølge Peirce, som kan udgøre afsættet for vores undersøgelse.

I artiklen "Questions Concerning Certain Faculties Claimed for Man" (1868) spurgte Peirce om erkendelse forudsætter tidligere erkendelse eller retter den sig direkte, umiddelbart, efter et objekt. Såfremt sidstnævnte gør sig gældende, har vi ifølge Peirce en evne til intuition. Dette mente Peirce imidlertid ikke, at vi har:

There is no evidence that we have this faculty, except that we seem to *feel* that we have it. But the weight of that testimony depends entirely on our

² Vi refererer til "The Collected Papers", som der efterhånden er blevet tradition for at gøre det: tallet til venstre for punktum angiver bind-nummer, mens tallet til højre for punktum angiver paragraf.

being supposed to have the power of distinguishing in this feeling whether the feeling be the result of education, old associations, etc., or whether it is an intuitive cognition; or, in other words, it depends on presupposing the very matter testified to. Is this feeling infallible? And is this judgment concerning it infallible and so on, *ad infinitum*? (CP: 5.214)

Endskønt Peirce medgav, at vi kan have en følelse af intuitiv erkendelse, så kan denne følelse ikke bruges som bevis for intuitions eksistens, idet man ender med at forudsætte det, der skal bevises, og såfremt følelsen af intuition forsøges begrundet, bør spørgsmålet trænge sig på, er denne følelse at forstå som en ufejlbarlig intuition, og endvidere, er udsagnet desangående ditto? Ad disse veje havner man således, og dette er en forstandens skandale, enten i cirkelslutning eller i en infinit regres. Overfor påstanden om intuitiv erkendelse hævdede Peirce i artiklen "Some Consequences of Four Incapacities" (1868):

... every cognition is determined logically by previous cognitions...there is no absolutely first cognition of any object, but cognition arises by a continuous process. We must begin, then, with a process of cognition (5.265-67)

Men hvis erkendelse forudsætter tidligere erkendelse, og hvis erkendelse ikke har et absolut begyndelsespunkt, vikler Peirce sig da ikke også ind i en infinit regres? Nej, fordi som han betonedede i "Grounds of Validity of the Laws of Logic" (1868):

...it does not follow that because there has been no first in a series, therefore that series has had no beginning in time; for the series may be continuous...and may have begun gradually (CP: 5.327)

Peirce sigter således til et kontinuums infinithed; et kontinuum lader sig ikke, til trods for at være rum-tidsligt begrænset, finit inddele i mindstedele. Erkendelse er processuel, og processen er kontinuert; til trods for at erkendelse forudsætter tidligere erkendelse, og erkendelse ikke har et absolut begyndelsespunkt, en første erkendelse så at sige, da har erkendelse alligevel en begyndelse. Returnerer vi til " Questions Concerning Certain Faculties Claimed for Man" finder vi et billede, som måske kan kaste lys over dette forhold:

Suppose an inverted triangle to be gradually dipped into water. At any date or instant, the surface of the water makes a horizontal line across that triangle. This line represents a cognition. At a subsequent date, there is a sectional line so made, higher upon the triangle. This represents another cognition of the same object determined by the former, and having a livelier consciousness. The apex of the triangle represents the object external to the mind which determines both these cognitions. The state of the triangle before it reaches the water, represents a state of cognition which contains nothing which determines these subsequent cognitions. To say, then, that if there be a state of cognition by which all subsequent cognitions of a certain object are not determined, there must subsequently be some cognition of that object not determined by previous cognitions of the same object, is to say that when that triangle is dipped into the water there must be a sectional line made by the surface of the water lower than which no surface line had been made in that way. But draw the horizontal line where you will, as many horizontal lines as you please can be assigned at finite distances below it and below one another. For any such section is at some distance above the apex, otherwise it is not a line (CP: 5.263)

Forestiller vi os således en trekant, hvis spids er et bestemt stykke under vand, så kan vi ifølge Peirce sige, at denne spids står for et objekt, der er genstand for erkendelse, men som er uafhængig af bevidstheden. Trekanten, før den rammer

vandoverfladen, står for en erkendelse, som ikke betinger senere erkendelse. Mens den horisontale linie der dannes, idet trekanten stikkes ned i vandet, står for en erkendelse in actu. Mellem trekantens spids og den aktuelle vandlinie lader en uendelig række af vandlinier sig lokalisere, disse står for den række af tidligere erkendelser, som betinger den nuværende erkendelse. Den nuværende erkendelse beror logisk set på de tidligere erkendelser, idet denne infereres på baggrund heraf. Mellem spidsen og den nuværende erkendelse, findes en infinit række af potentielle vandlinier, erkendelser, men dermed ikke sagt, at trekantens spids befinder sig uendeligt langt under vandoverfladen.

Er erkendelse en kontinuert proces, melder spørgsmålet sig imidlertid, hvilket tilvejebringer denne proces? Peirce svar var, at erkendelsesprocessen er en tegnproces, vi har ifølge ham ingen evne til at tænke uden tegn. Han argumenterede herfor, atter i "Questions Concerning Certain Faculties Claimed for Man" på følgende måde:

If we seek the light of external facts, the only cases of thought which we can find are of thought in signs. Plainly, no other thought can be evidenced by external facts. But we have seen that only by external facts can thought be known at all. The only thought, then, which can possibly be cognized is thought in signs. But thought which cannot be cognized does not exist. All thought, therefore, must necessarily be in signs. (CP: 5.251)

Tænkningen lader sig således kun lokalisere ved hjælp af ydre kendsgerninger; tænkningens genstand er ydre kendsgerninger. De ydre kendsgerninger er medieret ved hjælp af tegn, følgelig finder tænkning kun sted i kraft af tegn. Hvilket argument skulle kunne findes herimod, for i det øjeblik man fremsætter påstanden om en ikke-tegnmedieret tanke, må denne påstand med nødvendighed fremsættes ved hjælp af tegn; påstanden er således selvgendrivende (cf. Skagestad 1978: 48-49). Kan vi ikke tænke uden tegn, er erkendelsesmæssige problemstillinger semeiotiske problemstillinger; et tegn er

ifølge Peirce: "... something by knowing which we know something more" (CP: 8.332). Teorien om at vi ingen evne har til at tænke uden tegn, lader sig også læse i nedenstående, ikke-publicerede manuskript fra 1873 med titlen "On representations" (vi citerer in extenso):

...since an idea consists only in what is thought at a particular moment it is only what it is thought to at moment it is thought ... Thus, the idea of one moment is in no way the same as or similar to the idea of another moment ... The same idea cannot therefore be said to exist in different moments but each idea much be strictly momentary; but a state of mind which does not exist for any space of time however short does not exist at all. For nothing is true of a point of time which is not true of a lapse of time except what is contained in saying it is the ideal limit of an interval. Accordingly an idea which should exist only for one moment, which should never before that have had any existence in the mind in any preceeding time however close before and which should never have any existence in any succeeding time no matter how close after would have no existence whatever; and there an idea apart from what it represents and suggests to the mind, apart from it's calling up to mind another idea, does not exist in the mind at all. It is therefore an essential property of an idea that it should address itself to the mind at another time. Thus an idea is in the strictest sense a representation an the statement that it is necessary that a representation should excite an idea in the mind different from it's own idea is reduced to the statement that a representation is something which produces another representation of the same object and in second or interpreting representation the first representation is represented as representing a certain object. This second representation must itself have an interpreting representation and so on *ad infinitum*... (citeret efter Murphy 1993: 111-112)

Skal vi kunne tilskrive en tanke eksistens, kan dette kun foregå såfremt denne står for noget andet, er et tegn for dette andet, som er dette tegns objekt, og idet at førstnævnte repræsentation repræsenteres af endnu en anden tanke, som således interpreterer denne. Tænkning involverer således en triadisk relation, en tegnrelation, og tegnets funktion i erkendelsesprocessen beror på dettes egenskaber, dettes struktur. Mere præcist formuleret ved hjælp semeiotisk/logisk terminologi: tænkning består i at et repræsentamen er en repræsentativ kvalitet, som gør dette i stand til at repræsentere noget andet, et objekt, ikonisk eller indeksikalt eller symbolsk (cf. e.g. CP: 2.247), og dette idet repræsentamen og objekt relateres af endnu en repræsentation, interpretanten, som medierer, abduktivt eller deduktivt eller induktivt (cf. e.g. CP: 2.266-70), herimellem. Om interpretanten anførte Peirce i et ikke identificeret fragment, at den er "that which it [the sign] conveys, its meaning; and the idea to which it gives rise..." (CP: 2.339). Interpretanten er følgelig tegnets mening slet og ret. I sin Harvard-forelæsning (1903) "Pragmatism and Abduction" prægede Peirce Aristoteles' så berømte dictum "Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu", og gjorde dette til sit første cortaiske eller tankeslibende udsagn: der er således intet i et kognitivt tegns interpretant eller mening, som ikke først var i den perceptuelle dom; det vil sige, mening er inkarneret:

Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu. I take this in a sense somewhat different from that which Aristotle intended. By intellectus, I understand the meaning of any representation in any kind of cognition, virtual, symbolic, or whatever it may be ... As for the other term, in sensu, that I take in the sense of in a perceptual judgment, the starting point or first premiss of all critical and controlled thinking. (CP: 5.181)

Den perceptuelle dom kan vi forstå som den erfarende krops anskuelse, dommen interpreterer, beskriver det bombardement af perceptor, kroppen udsættes for i dennes omgang med verden. Mening er sammenhængende

hermed for Peirce karakteriseret ved at være, med en formulering fra S. Rosenthals værk "Charles Peirces Pragmatic Pluralism" (1994):

... relational structures emerging from behavioral patterns, as emerging the lived-through response of the human organism to that universe with which it is in interaction. Or, in other terms, human behavior is meaningful behavior, and it is in behavior that the relational patterns that constitute conceptual meaning are rooted. What, however, is meaning as a relational pattern? A purely relational pattern devoid of sensuous criteria of recognition would be a pattern of relationships relating nothing that had reference to the world, while a pure datum, devoid of the relational pattern, could not be an object of thought. For Peirce, sensuous recognition and conceptual interpretation represent two ends of a continuum rather than an absolute difference in kind... Peirce accepts imagery as part of conceptual meaning, but he refuses to equate imagery with determinate singular representation. In the schematic aspect of conceptual meaning, then, there would seem to be found the inseparable mingling of the sensuous and the relational as the vehicle by which we think and recognize objects in the world (:27-28)

Peirces andet cortaiske udsagn siger, at der er et generelt element i erfaringen, således at universelle propositioner lader sig udlede af den perceptuelle dom. Et eksempel herpå kan være billedskemaet (cf. Janda 1997: 442). Billedskemaet er et udslag af interpretation af erfaringen af umiddelbare, monadiske følelser, primisense, og dyadisk reaktion på et objekt, altersense (cf. CP: 7.276). Endskønt primisense og altersense ligger til grund for billedskemaet, lader dette sig ikke reducere hertil, billedskemaet som sådan er en generaliseret redegørelse for erfaringen. Dette forlener erfaringen med stabilitet. Billedskemaet medierer mellem erfaring og begrebsdannelse, og det ligger således ved det kognitive tegns rod, det forankrer dets mening, dets mening konstitueres ikke uafhængigt

af erfaringen (cf. Danaher 1998). Det er vigtigt at betone, at der for Peirce ligger en fænomenologisk objektivitet til grund for betydningsdannelsen, meningens emergens. Som A. M. Dinesen og F. Stjernfelt betoner i "Om Semiotik og pragmatisme" (1994):

...Peirces kategorilære [kunne] ligne en fænomenologi en subjektiv betydning: en lære om, hvorledes fænomener træder frem *for os*. Det er imidlertid vigtigt at holde sig for øje, at for den senere Peirce erstattes dette perspektiv stadig konsekvent med en realisme, der får interessante konsekvenser. De tre kategorier er *ikke* vores intervention, men verdens egne: der er her ikke tale om noget skel mellem fænomener i og udenfor bevidstheden – begge adlyder samme love og står i kontinuert kontakt med hinanden (:16)

Således ligger erfaringens struktur i verden. Denne udgør et potentiale for form, som går forud for kroppens erfarende møde med verden. Dette forhold muliggør, at omgivelserne meningsfuldt kan gøres til omverden, at omgivelserne kan perciperes, genkendes, repræsenteres, interpreteres etc.

Med tæt affinitet til det ovenstående kommer det ikke som nogen overraskelse, at erfaringen ifølge Peirce er vores eneste læremester (cf. CP: 5.50). Sindets maskineri - Peirce opererede således ikke med sindet som tabula rasa - kan kun opdage ny viden, såfremt dette tilføres perceptuelle fakta (cf. CP: 5.392). Peirce skrev således i et ikke pagineret fragment til "A Neglected Argument for the Reality of God" (c. 1896): "[We] can know nothing except what we directly experience. So all that we can anyway know relates to experience." (CP: 6.492). Erfaringen udøver pres og tvang på vort sind, hermed skabes ideer, som ikke lader sig ignorere, med mindre man vælger at ignorere selveste virkeligheden; en virkelighed som er uafhængig af hvad vi måtte føle eller mene herom, men som vores følelser og tanker kan ligne. Det hedder således i den ottende Lowell forelæsning "How to Theorize" (1903):

It is somehow more than a mere figure of speech to say that nature fecundates the mind of man with ideas which, when those ideas grow up, will resemble their father, Nature. (CP: 5.591)

Opsummerende kan vi altså sige, at erkendelse logisk set forudsætter tidligere erkendelse, og at denne ikke har nogen absolut begyndelse men nok en begyndelse. Erkendelse er en kontinuert proces, og processen afstedkommes af tegn, hvis mening ikke konstitueres uafhængigt af erfaringen.

Bemærkninger angående metaforens erkendelsesskabende funktion

Lad os nu, efter denne korte udredning af Peirces syn på erkendelse, returnere til det spørgsmål, som vi indledningsvist stillede os: hvorvidt metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion.

Såfremt metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion, må den være et tegn; vi har ingen evne til at tænke uden tegn, et tegn er noget, hvorved man kan vide noget mere. I sin mest berømte, og ifølge Peirce selv, den vigtigste typologisering af tegn, "den anden trikotomi", fremsat i Syllabus of Certain Topics of Logic (c. 1902) (cf. CP: 2.275), værdigede Peirce netop metaforen en plads. Heri definerede han denne som et tegn af typen hypoikon, og således kan vi vanskeligt udelukke, at metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion, og at denne funktion ikke kan være et udslag af intuition; endskønt vi vil medgive, hvad sidstnævnte forhold angår, at man, konfronteret med den åbne, ambiguate, og således fortolkningsmæssigt udfordrende metafor, fejlagtigt kan foranlediges til at tro, som Eco gør opmærksom på i "A Theory of Semiotics" (1979), at denne er "...a product of an intuitive perception, a sort of 'illumination', or a sudden revelation" (:284). At Peirce definerede metaforen som et tegn af typen hypoikon, må kunne bringe os på sporet af dens mere præcise erkendelsesskabende funktion. Lad os derfor se lidt nærmere på den - noget kryptiske - definition af metaforen, som Peirce præsenterede læseren for i

"Syllabus": "...those which represent the representative character of a representamen by representing a parallelism in something else, are metaphors" (CP: 2.277). Dette abstrakte skema over metaforen som et hypoikon forekommer at fremstille en logik, hvor noget repræsenterer noget andet for noget tredje. Noget repræsenteres, "et repræsentalmens repræsentalive karakter", idet det repræsenterende påvirkes af noget, af noget andet; det repræsenterede objekt er således af en kompleks karakter, idet vi har at gøre med henholdsvis et dynamisk og en umiddelbart objekt. Ved førstnævnte objekt skal forstås, som Peirce skrev i "Prolegomena to an Apology of Pragmatism" (1906): "... which is the Reality which by some means contrives to determine the Sign to its Representation.", mens det umiddelbare objekt er: "...the Object as the Sign itself represents it, and whose Being is thus dependent upon the Representation of it in the Sign" (CP: 4.536). Det repræsenterende som påvirkes af det dynamiske objekt kan imidlertid først repræsentere det umiddelbare objekt, når et andet repræsentalmen, en interpretant, repræsenterer førstnævnte repræsentalmentation. Interpretanten tjener med Peirces egne ord: "...en oversætters funktion, idet han siger at en udlænding, siger det samme som han selv siger" (W1:523). Interpretanten er således en medierende repræsentalmentation, der forsøger at besvare spørgsmålet om, hvad det er, det oprindelige repræsentalmen repræsenterer, idet interpretanten foreslår, at der gives en relation af parallelitet mellem repræsentalmenten og et objekt. Forslaget angående en parallelitet mellem repræsentalmen og objekt må, såfremt metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion, bero på den form for slutning, som Peirce benævnte abduktion, idet denne er den eneste logiske handling, ved hjælp af hvilken en ny ide lader sig introducere (cf. CP: 2.96; 5.172). I den tidligere omtalte Harvard-forelæsning "Pragmatism and Abduction" (1903) karakteriserede Peirce den abduktive form for slutning i sit tredje kortiske udsagn på følgende måde:

The abductive suggestion comes to us like a flash. It is an act of insight, although of extremely fallible insight. It is true that the different elements of the hypothesis were in our minds before; but it is the idea of putting together what we had never before dreamed of putting together which flashes the new suggestion before our contemplation. (CP: 5.181)

Ved hjælp af den abduktive form for slutning kan ideer således skabes, som endnu ingen har tænkt eller sagt; følgelig hidtil ukendte relationer mellem ideer kan etableres, ny indsigt kan tilvejebringes, endskønt tentativt. I "The Nation" hvor Peirce anmeldte William James' "The Principles of Psychology" (1891) gav han den abduktive form for slutning følgende logiske form:

A well-recognized kind of object, M, has for its ordinary predicates P[1], P[2], P[3], etc., indistinctly recognized.

The suggesting object, S, has these same predicates, P[1], P[2], P[3], etc.

Hence, S is of the kind M. (CP: 8.64)

Såfremt metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion, må det være fordi, den kan fremsætte en ny relation af parallelitet, dette idet et repræsentamen, [M], repræsenterer et repræsentamens repræsentative karakter, et objekt [S], ved hjælp af en parallelitet, interpretant: "Hence, S is of the kind M".

Den hidtil uopdagede parallelitetsrelation er fundamentet for ny begrebsdannelse, skabelsen af nye symboler. Som også C. Hausmann noterer sig i artiklen "Metaphorische Ikons und Teleologischer Zufall in Peirces' Semiotik" (1994):

En metafor åbner ... for en triadisk tanke. Dette foregår ved en fremstilling af egenskaber mellem hvilke en parallelitet eller en ikke-konvergent struktur består ... de metaforiske ikoner [går] aldrig fuldstændigt op i de

egentlige tegnprocessers system. I stedet fremprovokerer de ... tænkning.
De er de betingelser i kraft af hvilke nye symboler kan frembringes (:206)

Dette synes Peirce også selv – et forhold som Hausmann da også udmærket er opmærksom på – at berøre i "Ethics of Terminology" (c. 1902), hvor han bemærkede, hvorledes symbolet kan have dets oprindelse enten i forestillingsbilledet, i erindringen eller i metaforen:

Every symbol is, in its origin, either an image of the idea signified, or a reminiscence of some individual occurrence, person or thing, connected with its meaning, or is a metaphor. (CP: 2.222)

Er metaforen således kun én af tre muligheder, hvorved symbolet kan blive til, indtager den imidlertid en prominent plads blandt disse, idet, som Hausmann beskriver i sin artikel: "Peirce and the interactionview of metaphor" (1996):

Det bør bemærkes at den første og den anden måde hvorpå et symbol kan opstå synes at indikere at ny betydning ikke opstår. Såvel den første, *forestilling*, som den anden *erindring* betegner på baggrund af noget tidligere. Den tredje måde hvorpå symbolet kan opstå, metaforen, må således være den eneste måde hvorpå det er muligt at et symbol kan vokse og få en ny betydning (:197)

Det forekommer kun at være i kraft af metaforen, at symbolet kan forlenes med ny betydning og mening. Ingen af de to andre måder hvorpå symboler kan opstå, det vil sige, i kraft af *forestilling* og *erindring*, kan tilvejebringe en sådan betydningsmæssig effekt, eftersom de begge beror på, hvad vi under henvisning til Hausmann vil lade benævne altid allerede etablerede betydende relationer. Metaforen derimod kan forstås som en ny betydningsrelation, dog, ikke ny i absolut forstand, fordi ikke kun *forestilling* og *erindring* eksempelvis beror på

forudgående forestillinger og erindringer, men også den metaforiske betydningsdannelse, som forlener symbolet med ny betydning og mening forudsætter forudgående viden og erkendelse; erkendelse er en kontinuert proces, den har nok en begyndelse, men ikke en absolut begyndelse. Den nye begrebsdannelse muliggjort af metaforen, foregår med andre ord ikke i et Descartiansk vakuum, denne kan ikke være et udslag af intuitiv erkendelse, hvilket selvfølgelig ikke er det samme som at sige, at en given metafor betydningsmæssigt ikke kan være unik og enestående, dette må den faktisk være, hvis den virkelig skal kunne bidrage til erkendelsesprocessen. Peirce viste selv konkret hvorledes, at det er gennem opdagelsen af paralliser mellem e.g. to forskellige erfaringsverdener, at det er muligt at erhverve sig ny filosofisk viden. Han undersøgte e.g. menneskets natur og dets relation til verden vha. metaforiske konstruktioner; hvad ang. førstnævnte, betonte han, at mennesket er en række inferenser, et symbol, et tegn, et ord (cf. CP: 7.583). Og i et ikke-navngivet manuskript (c. 1900) arbejdede han med bevidsthedsproblemet og skrev således:

We are going to shock the physiological psychologists, for once, by attempting, not an account of a hypothesis about the brain, but a description of an image which shall correspond, point by point, to the different features of the phenomena of consciousness. Consciousness is like a bottomless lake. (CP: 7.553)

Han udlagde selv metaforen på den følgende måde (og vi citerer fyldigt):

Consciousness is rather like a bottomless lake in which ideas are suspended, at different depths. Percepts alone are uncovered by the medium. The meaning of this metaphor is that those which [are] deeper are discernible only by a greater effort, and controlled only by much greater effort. These ideas suspended in the medium of consciousness, or

rather themselves parts of the fluid, are attracted to one another by associational habits and dispositions...An idea near the surface will attract an idea that is very deep only so slightly that the action must continue for some time before the latter is brought to a level of easy discernment. Meantime the former is sinking to dimmer consciousness. There seems to be a factor like momentum, so that the idea originally dimmer becomes more vivid than the one which brought it up. In addition, the mind has but a finite area at each level; so that the bringing of a mass of ideas up inevitably involves the carrying of other ideas down. Still another factor seems to be a certain degree of buoyancy or association with whatever idea may be vivid, which belongs to those ideas that we call purposes, by virtue of which they are particularly apt to be brought up and held up near the surface by the inflowing percepts and thus to hold up any ideas with which they may be associated. The control which we exercise over our thoughts in reasoning consists in our purpose holding certain thoughts up where they may be scrutinized. The levels of easily controlled ideas are those that are so near the surface as to be strongly affected by present purposes. The aptness of this metaphor is very apt. (5.774)

Ifølge Peirce er der således en salient parallelitet mellem den måde hvorpå sindets idéer indgår i relationer med hinanden og den måde hvorpå objekter flyder rundt i en bundløs sø; eller "bundløs sø" kan i en metaforisk semeiosis stå som et hypoikonisk repræsentamen for "bevidsthed", idet dette repræsentamens repræsentative karakter repræsenteres vha. en parallelisme. Vi kan e.g. fremdrage som følger: "bevidstheden er en bundløs sø", i hvilken forskellige idéer flyder rundt på forskellige dybder. Søens vand består af idéer, og dette vand bliver kun fornyet vha. regnen – det stadige bombardement af perceptor – som sindet bliver udsat for; vi kan her huske på den første at Peirces tre tankeslibende udsagn, der skal skærpe den pragmatiske maksime som vedrører begrebers grad meningsfuldhed – der er intet i en repræsentations

mening i en kognition, som ikke først var i den perceptuelle dom. Vil vi forsøge, at kontrollere visse af sindets idéer, må vi forlade os på vores evne til at fikser disse, således at idéerne kan gøres til genstand for en nærmere undersøgelse, men undersøgelsen kan kun finde sted ved overfladen, aldrig kan denne foretages i selve dybden. Vi fremdrager denne metafor for at vise, at Peirce selv anvendte metaforer aktivt, selv-bevidsthed, og selv-kontrolleret i sit filosofiske tænkningarbejde; han foretrak således på dette sted at formulere "bevidstheden er en bundløs sø", skulle der forklares og kommunikeres om forskellige træk og karakteristika ved bevidstheden, i stedet for at fremsætte en fysiologisk hypotese om hjernen. Denne metafor var nemlig ifølge Peirce: "...very apt", den var noget hvorved noget nyt lader sig erkende om bevidstheden. Men som L. Factor (1996) betoner så var det selvfølgelig ikke Peirces ærinde:

...to ceremoniously rename "consciousness" as if it were to be known by some new appellation. On the contrary...Peirce believed that there were strong similarities between the relationships of ideas in the mind and the behaviour of suspended and buoyant objects. In the "consciousness is a bottomless lake" metaphor, the iconic relationship or parallelism is not presented, rather it is described. In effect, we are told that that if we were in the presence of a bottomless lake and observed the movements of the objects in, that would be an icon of ideas in consciousness. (: 231)

Er metaforen ifølge Peirce indsigtsgivende kan vi med støtte hos Factor formulere det således, at denne indsigt i parallelitet involverer såvel en tænken som en seen hos filosofen. En tænken for så vidt som indsigten afstedkommer den den oven for omtalte nye symboltilblivelse, en seen for så vidt som indsigten afstedkommer en forståelse af de nok så diverse muligheder for kombination som paralleliteten ligger op til. Den "apptness" som Peirce betoner ang. følgelig metaforens evne til at synliggøre – og dette faktisk med præcision – parallelitet. I et peirceanskt perspektiv fører metaforen (den gode metafor vel at mærke)

således ikke tanken på afveje eller forplumrer erkendelsen, eller er endog at forstå som et decideret misbrug af sproget.

Såfremt metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion, og den dermed beror på den abduktive form for slutning, må dens betydningsdannelse være relateret til erfaringen, idet abduktionens første præmis er den perceptuelle dom (cf. CP: 5.16); erfaringen er ifølge Peirce, som vi husker, vores eneste læremester. Vi husker endvidere, hvorledes universelle propositioner lader sig udlede af den perceptuelle dom, da der i disse er et generelt element, og hvorledes billedskemaet er en generaliseret beskrivelse af erfaringen; billedskemaet medierer mellem erfaringen og begrebsdannelsen. Lad os herudfra gisne, at den metaforiske betydningsdannelse er relateret til erfaringen på følgende måde: på baggrund af vores følelsesmæssige erfaring [feeling] og vores omgang med omgivelserne [altersense] udvinder vi billedskemata. Disse skemata konstituerer det konceptuelle rum i deres billede, giver dette stabilitet – et repræsentamen, et "well recognized object", som vi således har et ekperimentelt eller erfaringsmæssigt kendskab til, eller som er grundet i perceptionen, repræsenterer, idet det tilvejebringer skematisk information, objektet; den skematiske information er involveret i en parallelitetsrelation mellem repræsentamen og objekt. Herved bliver repræsentamenet i stand til at stå i stedet for objektet, idet dette er, med Ransdells så afgjort oplysende formulering fra artiklen "On Peirces conception on the iconic sign" (1986): ...as good as its object – for some purpose, beacuse it is sufficieantly like it in [a] relevant respect. (:69).

Det vil sige, at såfremt metaforen kan have en erkendelsesskabende funktion, konstitueres dens mening ikke uafhængigt af kroppens erfarende møde med verden. Men det er vigtigt at betone, som M.C. Haley gør opmærksom på i den tidligere omtalte artikel "Metaphor, Mind and Space: What Peirce Can Offer Lakoff" (1999) hvorledes:

... it [is not] *only* ... that our minds and mental structure are partly configured by our bodily experience in nature, and partly by cultural conventions whose schemes we are bound to impose on nature ... nature itself is an extension or instantiation of Mind, just as surely as the human mind is another (and thus inherently similar) such extension. (:437)

Det er således ikke alene en kulturel og historisk krop som erfarer, men i særdeleshed også i en evolutionær og biologisk krop med et særligt sind. Det drejer sig mere præcist om en erfarende krop, som er blevet i stand til at fremsætte: "...spontaneous conjectures of instinctive reason." (CP: 6.475), som Peirce formulerede det i artiklen "A Neglected Argument for the Reality of God" (1908). I vores stadige forsøg på succesfuldt at gøre vores omgivelser til omverden, det vil sige i vores stadige forsøg på at repræsentere disse omgivelser på en meningsfuld måde, har vi udviklet en slags anlæg for at slutte abduktivt (cf. CP: 1.630, 7.219), og dermed blandt andet muligheden for at fremsætte erkendelsesskabende metaforer. Abduktionens succes, dens mulighed for at være erkendelsesskabende, beror på en tæt affinitet eller strukturel analogi mellem det menneskelige sind og stof. Peirce gjorde således opmærksom på i manuskriptet "History of Science" (c. 1896), hvorledes abduktionen: "...goes upon the *hope* that there is sufficient affinity between the reasoner's mind and nature's to render guessing not altogether hopeless..." (CP: 1.121). Og han forklarede dette forhold som følger i et andet manuskript med titlen "Guessing" (c. 1907):

...There are, indeed, puzzles, and one might well say mysteries, connected with the mental operation of guessing; -- yes; more than one. There can, I think, be no reasonable doubt that man's mind, having been developed under the influence...of nature, for that reason naturally thinks somewhat after nature's pattern. (CP: 7.39)

Det menneskelige sind er gennem evolutionsprocessen blevet udviklet under påvirkning af de omgivelser som mennesket har befundet sig og ageret i; menneskets erkendelsesmæssige vaner er således definerede i kraft af deres relaterethed til verden. Metaforen som en erkendelsesskabende mekanisme må således, atter med en formulering Haley, tænkes på baggrund af bemeldte strukturelle analogi, at vi kan kommunikere angående og forstå, følelser, handlinger, tanker, ja ting og sager, ved hjælp af metaforen, og dermed skabe ny erkendelse, skyldes en kontinuert kontakt mellem sind og stof:

In short, to whatever extent we really are capable to understand nature, it is only because our minds really are *like* nature. And it is only within the context of this large likeness that we are capable of understanding ourselves and one another – which clearly includes the expression of our thoughts and feelings to one another through ... metaphor. (:435)

Selvsamme analogi udøver pres og tvange angående hvilke paralleliteter vi kan fremsætte metaforisk, den metaforiske mening kan således ikke udelukkende svæve i en social konvention; paralleliteten er motiveret, er realistisk betinget, fordi erfaring, krop, tegn, abduktion, og instinkt, i en intrikat relation, som vi i det ovenstående blot har antydnet, grunder denne.

Konklusion

Som vi indledningsvist citerer Hausman for, så har Peirce ikke nogen egentlig teori om metaforen, endskønt vi kan finde nogle interessante bemærkninger om denne i "The Collected Papers" samt et "MS". Dog, er vi af den opfattelse at det er muligt, at karakterisere en fæno-semeiotisk metafor. En metafor, som vi har fremlagt det, der følger den generelle logik i Peirces tænkning. Dette er en metafor som er forankret i abduktion, en metafor hvis semeiosis er involveret i en intrikat relation mellem erfaring, krop, tegn, og et instinkt til at fremsætte kvalificerede gæt angående det som nu måtte vække vores undren. En metafor

som bygger på parallelitetsmekanismen, en metafor som er et tegn, der kan bidrage til væksten i viden og derfor er et tegn der essentielt kan bidrage til den igangværende søgen efter sandhed, intet mindre.

Litteratur

- Danaher, D. 1998. Peirce's semiotic and conceptual metaphor theory. *Semiotica* 119-1/2. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, pp. 171-207.
- Dinesen, A. M. & Stjernfelt, F. 1994. Forord til "Semiotik og pragmatisme" Moderne Tænkere, Gyldendal.
- Eco, U. 1979. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press
- Haley, M. C. 1999 "Metaphor, Mind, and Space: What Peirce can offer Lakoff". Proceedings of the international colloquium on language and Peircean sign theory, ed. M. Shapiro, Berghahn, NY: Duke University Press, pp. 417-440.
- Hausmann, C. 1996. Peirce and the interaction view of metaphor. *Peirce Doctrine of Signs*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 193-205.
- Hausmann, C. 1994. Metaphorische Ikons und Teleologische Zufall in Peirce's Semiotik. *Kreativität und Logik*. Helmuth Pape (ed). Frankfurt Suhrkamp
- Murphy, M. G. 1961. *The Development of Peirce's Philosophy*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Peirce, C. S. 1931-1958. *Collected Papers*, vols. 1-6, Hartshorne, C. & Weiss, P. (eds.); vols. 7-8, Burks, A W. (ed.), Cambridge MA: Harvard University Press.
- Rosenthal, S. 1994 *Charles Peirce's Pragmatic Pluralism*. Albany: State University of New York Press.
- Skagestad, P. 1978. *Vitenskap och Menneskebilde: Peirce og amerikansk pragmatisme*. Universitetsforlaget, Tankekors-serien.